

Tu dius «vaig entrar», jo dic «entrí».

El perfet català: variable dialectal, variable funcional

VICENT SALVADOR
Universitat de València

Hi ha un acord generalitzat sobre la importància del llenguatge en l'especificitat de l'animal humà, de la seua organització social, de la seua consciència individual i històrica. En particular, la funció metalingüística que s'ha desenvolupat durant els darrers mil·lenis en els llenguatges naturals —el racionalisme dels grecs n'és una fita cabdal— ha omplert d'orgull molts exemplars de l'espècie, que han practicat professionalment aquesta reflexió sobre l'instrument comunicatiu *par excellence*. Fins i tot, en un accés d'esquematisme, s'ha tendit a esmolar les arestes d'una eina de coneixement i comunicació que es concebia primordialment com a codi per la transmissió d'informació. Aquesta ambició comprensible i fecunda de «cientificitat» —com en el cas de l'estructuralisme o del neopositivisme lògic del primer Wittgenstein— ha tendit sovint a hipostasiar el codi, a somiar la seua perfectibilitat al marge dels processos d'interpretació i a «congelar-ne» la variabilitat històrica i social.

Els fets lingüístics, tanmateix, presenten sovint reptes a aquesta pretensió immoderada. Així, els mecanismes comunicatius que anomenem llengües es palesen constitutivament heterogenis en el seu ús i fins i tot, com els organismes vivents a què es referien les velles metàfores biològiques de la reflexió sobre el llenguatge, naixen, creixen i moren. I no és més fàcil explicar els processos de canvi lingüístic que donar compte del naixement d'un organisme, de la seua mort o del misteri del creixement d'una planta o d'un animal.¹ Però tots aquests són fets incontestables que el coneixement racionalista no pot ignorar o aparcar indefinidament fora de l'àmbit de la seua teorització. La praxi dels historiadors —ni tan sols en les èpoques en què alguns maldaven per fer de la lingüística estructural una ciència pilot— no ha pogut marginar aquests fenòmens, que involucren indefectiblement la geografia i la sociologia. Perquè, al capdavall, el canvi històric o lingüístic no s'explica sense l'heterogeneïtat de l'objecte en un mateix moment de la seua evolució.

Ben mirat, la variació és una dada immediata per a la consciència dels membres de qualsevol comunitat de parla.² Així, en la mesura que no hi ha comunitats absolutament uniformes, els parlants entren en contacte amb alguns fenòmens lingüístics contrastius: bé

1. Per a un estudi recent, molt sistemàtic, sobre el fet del canvi lingüístic en el marc dels estudis de la lingüística històrica i amb atenció al fet de la «mort» de les llengües, vegeu: Hock, H. H. (1992): *Principles of historical linguistics*, Berlín, Mouton de gruyter, 2a. ed..

2. De fet, és més difícil aquesta percepció pel que fa a l'heterogeneïtat de la parla d'altres comunitats alienes. En general, es tendeix a categoritzar homogeniament qualsevol grup diferent del nostre. D'aquí el fet que els estereotips sobre altres cultures (la pèrfida Albí, els alemanys puntuals i meticulosos, els andalusos malfeiners o els negres que s'assemblen entre ells com un conjunt indiferenciat) prosperen tant en les cultures grupals tancades. Però, quan fixem més l'atenció, és clar que la percepció d'homogeneïtat s'esquartera. Així, l'anglès, com qualsevol altra llengua, té un alt índex de variació que no correspon a la concepció dels qui només la coneixen com a estàndard escrit de caire comercial. Fins i tot —i és un fenomen extraordinàriament interessant

sigui la parla «bàrbara» de l'estranger, bé el contrast intergeneracional, o entre els sexes, o entre estatus o rols configurats per l'organització social, o bé els diferents estils comunicatius d'un mateix parlant segons la situació. Una altra cosa és que, sovint, l'apetència de l'escalfor grupal construeixi la il·lusió d'una uniformitat cohesiva que esborri la percepció de l'heterogeneïtat lingüística del «nosaltres» i, fins i tot, carregue de simbolisme l'ús de determinades variants respecte als membres aliens a un *in-group* determinat. Però la consciència grupal —dels parlants d'un dialecte local, d'una classe, etc.— no és més que l'altra cara d'una consciència de diversitat que es neutralitza de portes endins davant d'un fet diferencial exterior. Robin Lakoff titulava d'una manera molt gràfica un capítol, dedicat als conflictes lingüístics interculturals, del seu llibre *Talking power*: «You say tomayto, I say tomahto» (Lakoff, 1990: cap. 9).

Doncs bé. Voldria centrar-me ara en un cas concret de variable lingüística: una unitat de significació —el perfet verbal— que des de fa més de cinc segles es realitza en català de dues maneres diferents, en un equilibri inestable de distribució d'ús que marca les pautes d'un canvi lingüístic encara en marxa avui mateix. En termes merament il·lustradors: «Tú dius «vaig entrar», jo dic «entrí»». Ara bé: ¿qui diu cada cosa, des de quan, fins quan? ¿En quines situacions comunicatives i amb quines connotacions socials els parlants entren cada una d'aquestes variants d'una unitat lingüística de realització variable però amb un significat denotatiu semblant?

Potser algun gramàtic històric podria limitar-se a explicar que la forma perifràstica, innovadora respecte al perfet procedent del llatí, apareix al segle XIV i alterna, en retirada diacrònica, fins avui mateix. Però això és només un aspecte de la qüestió. Un altre n'és l'explicació dels mecanismes que l'originen com a forma gramatical en català, ben situats per Colón (1978), i fins i tot la teorització sobre el procés de gramaticalització i reanàlisi que fa d'un verb de moviment prospectiu un morfema verbal de temps a través de determinats significats aspectuals i de certes transformacions formals en el si del sistema verbal. Però el fenomen presenta moltes altres facetes que fan particularment complex el seu estudi i que involucren factors històrics (l'envitricollada cronologia del procés, les pautes de prestigi que sovint s'hi interfereixen), socials (la distribució dialectal i sociolectal d'ús, els estereotips grupals que s'hi conformen) o la funcionalitat de la variació en el discurs o en la tipologia de registres. Més encara: es tracta d'un cas de canvi lingüístic *in fieri* ara mateix, que pot servir per esprovar la validesa de les hipòtesis de la lingüística històrica que operen habitualment sobre processos de canvi ja consumats en etapes reculades de l'evolució de la llengua. Tots aquests aspectes fan de la qüestió de la variable del perfet català un tema ben suggestiu d'estudi. Òbviament, els estrets límits d'aquest paper no en permeten un tractament aprofundit, però sí, almenys, el disseny d'algunes línies de treball que, a partir de l'estat actual de la recerca, contribueixen al coneixement del corresponent procés de canvi lingüístic i de les implicacions que la seua explicació té per a la dialectologia i per a la sociolingüística del català.

Un tema previ és, sens dubte, el de l'origen històric de la perífrasi i els canvis semàntics i sintàctics que menen a la seua fixació com a unitat estructural de la llengua. En aquest

per al dialectòleg— els biòlegs parlen des de fa alguns anys dels «dialectes» dels ocells, en la mesura que s'han comprovat en una sola espècie comportaments i models de cant diferenciats que responen a pautes d'innovació i difusió que constitueixen fenòmens de tradició «cultural» en una àrea de la sociobiologia on sempre s'havia admès una simple base genètica. Vegeu: URIBE, F. (1989): «Transmissió cultural i dialectes. Els ocells com a pretext», *Límits* 1, 85-96.

aspecte, un recent treball de Pérez Saldanya (1994) ens estalvia un balanç detallat de l'estat de la qüestió, que inclouria, a més dels treballs de Colón, les aportacions de Berchem, de Bruguera o de Vallduví. Amb una sagaç combinació metodològica de la perspectiva cognitivista (itinerari gramaticalitzador basat en una translació metafòrica des del domini espacial fins al temporal, passant pel de les relacions aspectuals) i la generativista (reanàlisis sintàctiques), i tot incorporant-hi les aportacions dels estudis anteriors, Pérez Saldanya dóna una lúcida explicació del canvi lingüístic que produeix una estructura gramatical nova en català que comporta, a més, uns determinats canvis formals.

Un pas decisiu en aquest itinerari gramaticalitzador que fa d'un verb de moviment un morfema temporal de passat és, sens dubte, el valor de marcador narrativo-aspectual que assoleix la perífrasi en certs textos medievals, com són els estudiats per Colón i per Pérez Saldanya. Com han assenyalat diversos estudis recents sobre la gramaticalització, aquests processos passen sovint per un estadi en què la seua funció és eminentment la marcació discursiva o metadiscursiva: ço és, la funció d'organització textual. Podríem dir, en la tradició de Givón i de Hopper, que la «retòrica» d'ahir —els seus procediments d'eficàcia discursiva— ha esdevingut la gramàtica d'avui. O bé, que el sovinteig d'unes determinades estratègies discursives pot fixar una estructura de la llengua.³ Així, és remarcable el fet que la construcció *anar* + Infinitiu aparegués principalment en contextos narratius, on el seu valor és el d'emfasitzar la globalitat i la subseqüència de l'esdeveniment relatat que l'infinitiu denota. En dues paraules: es tracta d'un marcador de coherència discursiva del relat. D'altra banda, l'ús del present narratiu —amb un valor de passat en el marc del relat, que té com a temps prototípic el perfet simple— fa de les formes de present del verb *anar* en la perífrasi una variant sinonímica de la forma de perfet, que amb la seua alternança textual amb aquest dóna vivacitat al relat.⁴ Al capdavant, va ser aquesta variant de la perífrasi amb el present d'*anar* la que finalment es féu predominant i es va fixar com a forma canònica del perfet perifràstic català, en competència creixent respecte a unes formes de perfet simple que, pel seu desgast morfofonològic, creaven confusions en el sistema verbal.

Però el que ens interessa ara és el fet que un ús estilístic concret, aparegut dins el marc de l'economia expressiva d'un tipus de text —el relat—, es generalitze en diversos discursos de la llengua i fins i tot s'aplique com a flexió verbal en casos com els atributius (*va ser magnífic*, *vaig ser molt feliç*) que no són típicament narratius. L'ampliació d'un àmbit de tipologia discursiva restringida a les estructures verbals generals de la llengua és un fenomen digne de destacar-se com a factor de canvi lingüístic. Fins i tot, com haurem de veure més endavant, la vinculació relativa que el perfet perifràstic conserva amb el valor narratiu d'acompliment de l'acció i seqüencialitat és menor que la del perfet simple, que és, en els dialectes i en els registres on subsisteix, la forma preferencial del discurs narratiu. Però caldria ara revisar la distribució funcional (de registres o àmbits d'ús) i dialectal de la variable perfet.

3. Per a una discussió extensa d'aquestes idees i una aplicació al procés de gramaticalització del fraseologisme concessiu *encara que*, vegeu: PÉREZ SALDANYA, M i SALVADOR, V.: «Fraseologia de l'*encara* i processos de gramaticalització», *Caplletra* 18, en premsa.

4. Colón assenjala aquest fenomen com a comú als inicis de diverses llengües gal·loromàniques, tal com ha estat estudiat per altres investigadors per referència al francès medieval i al provençal. Ara bé, cal remarcar que un procés semblant es desenvolupa en castellà medieval, com es pot comprovar en el *Poema de Fernán González* (en contextos similars als que Pérez Saldanya assenjala en la *Crònica de Desclot*; p. ex.: «fueron se a ferir») o en el *Cantar de Mio Cid*, on apareix fins i tot la perífrasi de passat amb forma de present: «tornós a sonrisar; / lléganle todos, la manol ban besar»: «El Çid a doña Ximena yuala abraçar; / doña Ximena al Çid la manol va besar». És clar, tanmateix, que només el català va arribar a consolidar la perífrasi com a estructura gramatical fixada.

La distribució funcional del perfet simple correspon, com és ben sabut, als registres més cultes, i sobretot a l'escriptura literària, on s'ha mantingut durant segles bastant impermeable a la penetració de la forma perifràstica.⁵ En canvi, el perfet perifràstic ha prosperat històricament en registres més informals: en el discurs oral i en l'escriptura, literària o no, de caire més desimbolt o col·loquialitzant. Sens dubte, el prestigi de la llengua escrita antiga ha determinat aquesta distribució complementària de les dues variants. Cal recordar, en aquest sentit, que ja les *Regles per esquivar mots grossers o pagesívols* refusaven la forma perifràstica en favor de la simple. Tanmateix, el perfet perifràstic ha anat obrint-se camí en el discurs literari, en la mesura que la distància entre la llengua literària i el discurs col·loquial ha anat escurçant-se en la pràctica dels escriptors catalans. Un dels casos més simptomàtics, sobre aquest particular, és el de les successives edicions de les obres de Salvador Espriu, que, segons constata Vallverdú (1975), van anar substituint una variant per l'altra, d'acord amb la voluntat estilística de l'autor palesada en el seu rigor de correcció.

Tot i que ambdues realitzacions subsisteixen, alternades, en bona part de la producció literària catalana actual, hi ha tot d'indicis que la forma perifràstica va imposant-se, si més no, com a opció no marcada o més «natural». I en la mesura que la tendència predominant en el discurs literari actual opera en el sentit d'una certa naturalitat expressiva —no només en teatre o en els diàlegs novel·lístics, sinó en àmbits més artificiosos com ha estat tradicionalment el de la poesia—, podem considerar que les pautes de prestigi actuen en aquesta direcció. Amb algunes cauteles, això sí, que convé explicitar. D'antuvi, les formes simples del perfet no són alienes, en general, al repertori passiu dels lectors. A més, l'àmbit del discurs literari és prototípicament el marc de l'experimentació, que no pot menystenir el recurs a l'arcaisme o a la desviació expressiva. Finalment, la sinonímia gramatical que ofereix la duplictat de la variable invita sovint a una alternança de formes dins el mateix text, en distribució pràcticament lliure, que evita la monotonia de la repetició estilística. Tots aquests factors fan preveure que la forma simple no esdevindrà obsoleta, almenys en el futur immediat del català literari, però, en tot cas, el fet constatable és que la seua coercivitat com a model investit de prestigi es pot considerar caducada en benefici de l'alternativa més usual.

La qüestió és més complexa pel que fa a la distribució dialectal de la variable. Com se sap, el perfet simple és un ús ben viu en certs parlars, com ara bona part del valencià central (especialment la zona de l'apitxat) i en algunes àrees de l'alacantí. Val a dir que entre els parlars on és habitual el perfet simple en la llengua parlada hi ha el de la ciutat de València i l'Horta. S'hi afegeix, a aquest fet, el pes d'una tradició de literatura clàssica que legitima l'opció. I encara més: cal no desdenyar l'influx que el parlar de València, centre de gravetat demogràfic i administratiu del País Valencià, pot exercir sobre zones perifèriques en l'assimilació de pautes de prestigi sociolingüístic. En efecte, la irradiació d'una capital

5. A. M. Badia i Margarit (1984: 352) diu que «el perfet sintètic és habitual en la llengua antiga, tot i que ja comencen a emprar-s'hi les formes analítiques del perfet modern; a més, perquè és molt usat en la llengua literària moderna, que en general sembla preferir-lo al perifràstic (i per això figura entre els paradigmes verbals de la gramàtica normativa), i, finalment, perquè el perfet sintètic es conserva dialectalment en l'apitxat i part de l'alacantí». A. M. Alcover ens aporta unes altres adeses sobre el seu ús dialectal. Així, per exemple, es conservava a primers de segle a pobles valencians com ara Sueca (avui mateix també), a Elx i a alguns punts del balear, però particularment en verbs de conjugació regular (*cantar*) i sovint ben escassament. És curiós el comportament diferencial de la primera persona, que, sobretot en els verbs irregulars, és molt rebeca a la forma de perfet simple. A Eivissa, per exemple, es conserva de manera molt defectiva: en els verbs regulars. A Gandia la primera persona del perfet simple es realitza en ocasions amb la forma de tercera persona, *é final* (*jo canté*). Vegeu: A. M. Alcover, (1929-1930-1931-1932: 73-184; 73-168; 9-104; 9-72).

regional sobre la seua zona d'influència és indubtable. L'extensió progressiva de l'afició a les falles fins a comarques ben allunyades del Cap i Casal és una dada ben simptomàtica. I una cosa semblant podríem dir de l'apitxat, que ha avançat geogràficament per mitjà de la penetració en certes capes socials i d'edat en diversos nuclis de població tradicionalment desvinculats d'aquesta modalitat fonètica. Però cal anar a pams.

D'una banda, el manteniment de les formes simples en el parlar col·loquial d'aquestes àrees coincideix plenament amb la tradició literària clàssica, i és, així mateix, l'opció habitual en la producció de l'època moderna, sovint amb caires popularistes, des de Pere Jacint Morlà (s. xvii) a la *Rondalla de Rondalles* (s. xviii) o als col·loquiers.⁶ Ara bé, quan, devers mitjans del xix, hi ha una clara preferència per la forma perifràstica en la major part del domini lingüístic (Ferrando i Nicolás, 1993: 162), el saineisme d'Escalante continua emprant de manera predominant la forma simple (però més matisadament en la primera persona, on sovint alterna amb la perifràstica), en contrast amb el cas coetani de Pitarra.⁷ No hi ha dubte, a més, que el saineisme escalantí contribuï a forjar un model simbòlic del parlar del valencià central (Salvador, en premsa).

D'altra banda, també és cert que les que poden considerar-se «pautes de prestigi» del valencià de la capital —en realitat, en aquest cas es tracta, més aviat, d'un tret percebut en un àmbit local com a senya d'identitat simbòlica, una mena d'estereotip positiu— s'interfereixen amb pautes contràries corresponents a comunitats comarcals perifèriques. Fet i fet, en moltes comarques alena un sentiment de refús cap a trets com aquest que esdevenen, per a certes comunitats de parla un autèntic estereotip —ara sí, en el sentit negatiu— de la parla de València i de l'Horta. Un índex circumstancial d'aquesta estereotípia podria ser una facècia que vaig escoltar a Benilloba (l'Alcoià), on es conta que un llaurador valencianoparlant, en ser interrogat pel jutge sobre una acusació de violació s'expressa així, en resposta a la pregunta «¿Usted la violó?»: «Ni la violó ni la violí. Me dijo que se lo fuera y se lo fui». Òbviament, la burla apunta a una interferència del seu dialecte català en el castellà inhàbil del llaurador. Però, ultra la distracció lingüística del personatge pretesament bilingüe, segurament la comicitat s'alimenta també d'un estereotip de parla que connota un dialecte xocant i poc prestigiat per mitjà del recurs a l'ús del perfet simple. Més encara: la forma més marcada —com es pot comprovar en les actituds lingüístiques generalitzades en moltes comarques valencianes— és precisament la de primera persona. El fet mereix, sens dubte, alguna reflexió, que, en part, no pot ultrapassar l'especulació hipotètica.

Hem vist que, tot i no ser un fenomen generalitzat, sovint l'empenta expansiva del perfet perifràstic és particularment notable en aquesta persona. No debades les Regles de Pau/Fenollar ja exemplificaven amb aquesta persona verbal («vaig anar e vaig venir per

6. De fet, a *Poesies i col·loquis* de Morlà (1995) la forma sintètica és generalitzada per a totes les persones verbals, i fins i tot trobem encara formes fortes, com ara *véu* o *dix*, que alterna amb la feble *digué* en un mateix context: «I vosasted, requebrant-la, / li digué (...) I Tans, que no estava lluny, / li dix ...» (p. 95). A la *Rondalla de rondalles* és també general la forma simple, amb alguna excepció escadussera (*va dir*), i amb algunes excepcions més en el cas del coetani *Coloqui entretengut* de Carles Ros, on he trobat cinc exemples de perifràstic (un d'ells en primera persona i els altres en tercera) contra una quarantena de l'altra variant.

7. És de remarcar que bona part de les formes perifràstiques de perfet que utilitza Escalante corresponen a la primera persona (*vach trobar, vach ouhir, vach chuar, vach vore, vach tindre, vach coneixer...*). Com veurem, aquest comportament diferencial —en termes relatius, és clar— respecte a la variable de la persona verbal, pot ser significatiu per a l'estudi del procés de canvi. D'altra banda, Pitarra, que palesa a les *Gatades* una certa preferència pel perifràstic, no s'està emprant sovint la forma simple, malgrat la seua voluntat explícita d'escriure en «el català que ara es parla». Així, en una peça com és *L'últim trençalós*, que s'autodeclara representativa d'aquesta modalitat, el balanç entre les dues opcions és pràcticament equilibrat, i fins i tot, de les dues formes de primera persona que hi apareixen, una (*conegut*) correspon al perfet simple.

aní e venguí e semblants») la incorrecció pagesa: la tria il·lustradora no devia ser completament immotivada o aleatòria. El cas de l'alternança de variants en Escalante també indicava la mateixa tendència. Doncs bé, aquests fets i la teorització realitzada per la lingüística de l'enunciació sobre la contraposició entre «discours» i «récit» permeten elaborar una hipòtesi de treball. Hi anem tot seguit.

La tradició de la teoria de l'enunciació francesa, des de Benveniste fins Maingueneau, ha diferenciat dos sistemes d'expressió discursiva que correspondrien al discurs pragmàticament situat o de comentari (*discours*) i al relat (*récit*) desancorat de la situació immediata i referit, com narració seqüencialitzada, a un temps passat respecte al de l'enunciació. El recurs a la deixi espacial i temporal o l'ús del present i del perfet compost (l'«indefinit» català) són propis del «discours», mentre que el «relat» opta més aviat per sintagmes nominals descriptius i el seu temps prototípic és el perfet simple. Per descomptat, aquesta teorització va ser elaborada amb les mires posades en el francès, on: a) no existeix en la llengua actual cap perfet perifràstic gramaticalitzat; b) el perfet simple és preferentment associat al discurs escrit, de caràcter formal, i particularment a la narració literària, en tant que el perfet compost o indefinit presenta una distribució que ha ocupat parcialment una àrea contextual que, en llengües veïnes com ara l'espanyol, ocupa el perfet simple i que, en català, és ocupada en ocasions també pel simple, i amb més freqüència, pel perifràstic. D'aquesta manera trobem que el perfet simple català, tot i no ser tan restringit distribucionalment com el corresponent francès, és en la nostra llengua el temps verbal prototípic de la narració; però, en certs contextos, en què l'ús francès de la forma simple comporta un grau molt alt de formalitat (com ara *Napoléon fut un grand politicien*, que pot més usualment ser parafrasejat com *Napoléon a été un grand politicien*), el català admet perfectament el perfet simple (*Napoléon fou un gran polític*) i, amb més naturalitat encara, el perifràstic (*Napoléon va ser un gran polític*). A més, com hem vist, hi ha algunes evidències que en la 1a. persona, que és (juntament amb la segona i per oposició a la tercera i la sisena) una forma deíctica, que s'embraga directament en la situació d'enunciació i és molt més prototípica del «discours» que no pas del «relat», la forma simple tendeix a ser substituïda per la perifràstica.

La hipòtesi es podria formular amb els punts següents: a) el perfet simple és en català la forma prototípica del relat i, en certa mesura, pròpia com en el francès d'un àmbit d'ús formal i, sobretot, escrit (amb les limitacions dialectals al·ludides suara); b) l'indefinit català és forma exclusiva del «discours» (pragmàticament ancorat) i no envaeix l'àmbit del relat pròpiament dit, ni tan sols en narracions corresponents a registres col·loquials; c) el perfet perifràstic és una forma narrativa però que ocupa àmbits d'ús col·loquials que, en la major part del domini lingüístic català, són vedats a la variant del perfet simple, i molt especialment en l'ús de la primera persona. Podríem concloure, doncs, que el perfet perifràstic català tendeix a instal·lar-se, malgrat els diversos paràmetres de la variació, en un estadi intermedi entre el «récit» francès i el «discours». Si més no, el factor de formalitat que acompanya el sistema del «récit» és totalment anul·lat en el perifràstic català.

Com a comprovació d'aquesta hipòtesi, podem referir-nos ara al canvi lingüístic en marxa ara mateix a una àrea del valencià central com és la comarca del Camp del Túria, on unes recents enquestes sociolingüístiques (Fabregat i García Raffí, inèdit) ens forneixen dades interessants per a l'observació del comportament del fenomen de canvi. Fet i fet, els autors d'aquest estudi analitzen la distribució de la variable en diversos nuclis de població de la

comarca i estableixen una ponderació comparativa de l'avanç de la forma perifràstica, que no és pas la genuïna. L'avanç es realitza, així, amb un cert contrast geogràfic i uniformement pel que fa a grups d'edat i sexe. La dada és molt indicativa: en la totalitat de les dotze poblacions de la mostra, l'ús de la forma perifràstica ha avançat més en el cas de la primera persona que de la tercera, amb l'única excepció de Vilamarxant, on la substitució ha estat plena, d'acord amb les dades de l'enquesta.

El mateix treball ens forneix també algunes dades, anecdòtiques potser però valuoses, sobre les actituds lingüístiques. Per exemple, que un dels enquestats afirmava que l'ús perifràstic era català. O que uns altres presentaven una freqüència més alta d'aparició de la perifràstica en les converses informals posteriors que en el formulari a què havien respost: la interpretació dels investigadors és que, en les respostes al formulari, havien remarcat precisament el que consideraven un tret típic de la localitat.

Per descomptat, també es pot donar el cas contrari, en què un parlant, per hipercorrecció, preferisca la variant més general en el domini lingüístic sobre la pròpia del seu dialecte. No cal dir que és una opció totalment legítima, fins i tot quan es produeix en un escriptor que podria invocar el prestigi de la literatura clàssica. En certa mesura, aquest pot ser el cas de l'escriptura d'Estellés, qui, sobretot en la seua prosa i especialment quan es tracta de la primera persona, fa predominar la forma perifràstica, per davant d'escriptors catalans o mallorquins, com podem comprovar si en fem una simple ullada comparativa, per exemple, amb la novel·lística de Carme Riera. Una interpretació plausible de l'opció estellesiana seria que, en el conflicte entre tres pautes de prestigi (dialecte propi, tradició literària i variant més generalitzada), hi ha predominat la darrera sobre les dues primeres, que operen en la direcció contrària. Potser el poeta de Burjassot intentava així equilibrar el color dialectal de la seua escriptura en aspectes com són la morfologia verbal o la fraseologia. La hipòtesi hi queda anotada.

Un altre factor que caldria tenir en compte, pel que fa als conflictes entre diverses pautes de prestigi sobre l'ús d'aquesta variable, és la marca diferencial que el perifràstic comporta respecte al sistema verbal de l'espanyol, element que reforça la seua percepció social com a genuïna del català més idiomàtic i que afavoreix la seua acceptació en amplis sectors. A més, hem de considerar també la forta irregularitat de la flexió del perfet simple, i d'una manera particular pel que fa a la 1a. persona: òbviament això implica una dificultat d'aprenentatge que funciona com a argument afavoridor de l'ús de la forma perifràstica.

Tot indica, doncs, que el canvi lingüístic culminarà també en les zones del País Valencià on encara és viu a favor d'aquesta variant. De fet, els mitjans de comunicació —més concretament Canal 9 TV en els informatius, que representen simbòlicament una proposta d'estàndard valencià— semblen donar un clar predomini a la realització perifràstica del perfet.⁸ Les dades mostren, per tant, una tendència clara a l'estandardització del perfet

8. Aquesta és una simple observació personal, que he esprovat mitjançant un còmput de freqüències en el telenotícies de les 20,30 h del 4-IV-95: 11 ocurrences de la forma simple contra 56 de la perifràstica, cosa que significa una proporció inferior al 17% per a la primera. El còmput es refereix a la totalitat del discurs en català enunciat per diversos locutors i reporters al llarg del programa. Cal dir tanmateix que, tot i que la durada del noticiari va ser gairebé d'una hora, les ocurrences del conjunt de perfets són escasses perquè en un programa d'aquesta mena són més freqüents altres formes verbals, com ara l'indefinit —en primer lloc—, el present i fins i tot uns condicionals modalitzadors o uns futurs prospectius. Cal dir, a més, que en els programes de ficció per a infants (doblatges de dibuixos animats en Canal 9) sembla produir-se també una preferència per les formes del perfet perifràstic. No cal ara recordar la importància que els programes infantils de televisió tenen per a la conformació de les normes de parla futures de la comunitat.

perifràstic i una reculada de la forma simple que tot i mantenir-se relativament en una zona central, es veu en absolut declivi en poblacions com Vilamarxant, com hem vist suara, i no ha penetrat en poblacions mitjanes com ara Canals (La Costera), d'acord amb treballs recents (Sancho, en premsa).

És clar que això no implica la desaparició de la forma simple, que subsisteix amb força en textos literaris, en la parla col·loquial d'algunes àrees i que, en tot cas, pertany al repertori sociolingüístic passiu de la totalitat del domini lingüístic català. El seu punt més feble és sens dubte la primera persona, que concita la dificultat de la irregularitat morfològica extrema, la no prototipicitat com a forma narrativa i els esterotips negatius que sovint s'hi associen. D'una manera especial caldria insistir en el factor de la forta irregularitat morfològica del perfet simple, que sens dubte entrebanca molt l'adquisició d'aquestes formes que, a més, experimenten una gran variació dialectal. Nogensmenys, la persistència d'algunes formes de pretèrit simple té al seu favor la seua funció en la sinonímia intratextual, que permet defugir, per alternança, la repetitivitat estilística. I, segurament, amb unes pautes de distribució dins el mateix text que ara no podem detenir-nos a esbrinar amb detall.

Fins ací l'esbós d'anàlisi d'una variable del català que ofereix a l'estudiós un laboratori *in vivo* per esbrinar l'envitricollat —i apassionant— tema del canvi lingüístic. El nostre perfet palesa així el seu caràcter de variable dialectal i funcional —indicador, marcador i estereotip alhora, en el sentit de la conceptualització de Labov— en el si d'un complex entrellat sociolingüístic on es produeix un conflicte multipolar de pautes de prestigi. Amb tot, la persistència de la duplicitat en alternança, no deixa de tenir uns avantatges considerables per a l'usuari de la llengua —i particularment per a l'escriptor—, que pot així flexibilitzar el cursus del seu estil i estalviar més d'una repetició monotonitzadora.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, A. M. (1929-1930-1931-1932): «La flexió verbal en els dialectes catalans», Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura, II (1929), III (1930), IV (1931) i V (1932).
- BADIA I MARGARIT, A. M. (1984): *Gramàtica històrica catalana*, versió catalana, València, Tres i Quatre,
- COLÓN, G. (1978): *La llengua catalana en els seus textos*, Barcelona, Curial.
- FABREGAT, F. i GARCÍA RAFFI, J.: *L'ús del perfet simple i el perfet perifràstic en una comunitat de parla: El Camp del Túria*, treball elaborat dins el Pla EVA, inèdit. Agraesc als autors la gentilesa d'haver-me deixat consultar l'original.
- FERRANDO, A. i NICOLÁS, M. (1993): *Panorama d'història de la llengua*, València, Tàndem.
- HOCK, H. H. (1992): *Principles of historical linguistics*, Berlín, Mouton de gruyter, 2a. ed.
- LAKOFF, R (1990): *Talking power*, Nova York, Harper Collins.
- MORLÀ, P. J. (1995): *Poesies i col·loquis*, editats per A. Ferrando, València, IVEI.
- PÉREZ SALDANYA, M. (1994): «El perfet perifràstic català», ponència presentada al Xè. Col·loqui de l'AILLC (Frankfurt, setembre de 1994), en premsa a les *Actes* corresponents.
- i SALVADOR, V.: «Fraseologia de l'encara i processos de gramaticalització», *Caplletra* 18, en premsa.

- SALVADOR, V. : «Del dialectalisme i del discurs col·loquial: una aproximació als saints d'Escalante», en premsa.
- SANCHO, P: *El parlar col·loquial de la vila de Canals*, Ajuntament de Canals, en premsa.
- URIBE, F. (1989): «Transmissió cultural i dialectes. Els ocells com a pretext», *Límits* 1.
- VALLVERDÚ, F. (1975): *L'escriptor català i el problema de la llengua*, Barcelona, Edicions 62.